

főtanács tárgysorozatára hagyták. A fegyelmileg palástvesztésre ítelt pappal szemben a kegyelmi jogot nem kívánta gyakorolni a főtanács s a javaslatot elvetette. Elfogadta a lelkészjelöltek ötödik „gyakorlati évét”. A főtanácsi bizottság különös elismeréssel adózik az értekezlet eddigi munkájáért s a főtanács is örömmel vette a köri gyermekekre vonatkozó megállapodást, „melynek gyakorlati megvalósításától a népünkkel való szellemi és erkölcsi kapcsolat megerősödését várja”.

A következő értekezlet 1927 febr. 9-én volt. Erre az espresek is meghivattak, de csak egy jelent meg. Az elnöklő főgondnok megnyitójában tiltakozott az ellen, hogy az értekezlet papellenes volna és nem helyeselheti, hogy a lelkész kör az értekezletek tartása ellen foglalt állást. Egészségtelen jelenség, hogy mesterkélten ellentétek támasztatnak az egyházépítés munkásai között. És hangsúlyozza, hogy nem a támadás, hanem a javítás a cél. „A hívek és lelkész közötti gyakori egyenetlenségek, a sok áthelyezés és kicserélés, az egyházi adó fizetésének tömeges megtagadása, a házasságkötésnél a lelkészi szolgálat elmaradása, a törvénytelen születések szaporodása, különböző szekták jelentős hódítása, az üres templomok, mind azt kiabálják, hogy nem lehet megelégednünk a papi tevékenység eddigi mértékével.” Ezen az értekezleten megjelent a 8 „köri gyermek”, bemutatkoztak, a tagok kikérdezték, elbeszélgettek velük s megállapíthatták, hogy a kiválasztás jól sikerült, mert jó eredménnyel tanulnak. A megbeszélések egyik fontos tárgya volt: a hívek szervezése a szomszédsági szervezet elvei mellett, aztán egyházi hivatalos lap megindítása, a köri vizsgálat végzésének módozatai. A javaslatok felterjesztetnek az E. K. T.-hoz. Az értekezletek azóta szünetelnek.

21. FEJEZET.

Egyetemes egyházi adózás.

Ferencz József hosszú egyházi közéletének kezdete és vége az egyházi adó jelszava alatt folyt le. Csodálatosak az isteni gondviselésnek útjai, csodálatosan ismétlődnek az ő vezetésének eszközei. 1855—57-ben az egyház és intézményei megmentése céljából az egyetemes egyházi adó mentőhorgonyába kellett kapaszkodni. Ferencz József, mint fogékonylelkű ifjú ember tanúja volt az egyházvezetők fáradhatatlan és reményt nem vesztő küzdelmeinek, mellyel megpróbálták a kicsiny hajó kivezetését a halálos veszedelemből. Nemcsak tanúja volt, hanem egyik kiszemelt tényezője a mentés munkájának. S egy fáradhatatlan munkás hosszú élet alkonyán a gondviselés rendeléséből megint ott kellett állania a mentési munkálatok

élén. És ugyan hová fordulhatott volna? Oda, ahová a történelem folyamán annyiszor: az áldozatos szívek könnyöretéhez, a belátó lelkek megértő áldozatkészségéhez. Az imperium-változás után egy félévvel, 1919. jul. 14-én ezt a feljegyzést olvassuk naplójában: „Mind több-több aggodalom tépi lelkemet egyházunk jövője iránt.” Nem hiszi, hogy Románia az eddig élvezett államsegélyt csak részben is megadja. Enélkül pedig mi meg nem élhetünk. Hiszen máris kezdjük érezni a nagy hiányt, hogy az év elejétől elmaradt államsegélyt egyházunk pénztárából kell pótolnunk. Még szerencse volt, hogy a 100.000 K egyházi s az 1848. évi t.-c. alapján járó 175.400 K kongrua, korpótlék történetesen kiutaltatott. De ha ezek a jövő évben elmaradnak, bírjuk-e ezeket fedezni? Egy időre talán még igen, de hosszasan végleg épen nem. Ezeket azon alkalomból jegyzi fel, hogy az E. K. T. a tanárok fizetésekiegészítését, családi pótlékát, háborús segélyét „előlegezte”, mert a nagy drágaság miatt az egyháztól járó fizetés mellett meg nem élhetnek. És így folytatja: „No lám, itt emelkedik tetőpontra az én aggodalmam. Mert ha így maradunk, ugyan hogy tarthatjuk fenn kolozsvári és keresztúri főgimnáziumunkat? Mert az eddigi fizetéssel tanárt nem kaphatunk. Bizony nem ok nélkül voltam én ellene a székelykeresztúri gimnázium főgimnáziummá fejlesztésének s nem ok nélkül igyekeztem mindig általában a költségeknél figyelemmel lenni arra, hogy gondoljuk meg, hogy az államsegély nincs örökre biztosítva, abból, amit lehet, tartsunk meg s tőkésítsünk. De mindig azt hallottam, hogy ennek meg annak meg kell lenni s az államsegélyt nemhogy elvesztenők, hanem még növekedni fog. Az én terveimmel lehet hogy jelentékeny vagyongyarapodásunk lenne, ami most ugyancsak jól fogna. — Egyházközségeink fenntartása is hasonló aggodalmat okoz. És kétszeresen fáj a lelke, hogy az a szép haladás, amit az egyház püspöksége alatt tett, most lejtőre jutott... Még azt sem tagadom, hogy néha még az a gondolat is belopószik lelkembe, hogy vajjon nem én leszek-e a magyarországi unitárius egyháznak, mint ahogy én vagyok e címen első püspöke, az utolsó is.”

A belső emberek fizetésének rendezését, úgy hogy a drágaság növekedésével és a pénz értékének alázuhanásával is megélhetést nyújtson, először a háromszéki kör közgyűlése hozta napirendre 1919 aug. 14-én. A javaslat ez volt:

1. Hivassék fel minden egyházközség önkéntes adakozásra, illetőleg a kepe önkéntes felemelésére.

2. Ha ez nem vezetne eredményre, határozzanak *pótkepe-kivetést* törvényes úton.

3. Felírnak a főhatósághoz, hogy a fizetéseket rendezze az egész egyházra kiterjedőleg.

4. A belső embereknek a tisztességes mellékfoglalkozás engedjék meg.

Az E. K. T. ezt a javaslatot nov. 29-én megküldötte az eklézsiákhoz, kiemelve, hogy az állami illetmények elmaradásával a belső emberek a legtöbb helyen válságos helyzetbe jutottak s kérte, hogy határozataikat 1920 jan. 10-ig terjesszék fel. Közben V. A. (A kepe. U. K., 1920. 26—27.) ír a keperől, melyet a hozzátapadó sok keserű emlék miatt egyesek *epének* is neveztek s melytől a hívek is, a belső emberek is igyekeztek minden módon megszabadulni s egymás után keletkeztek a kepemegváltási alapok, amint egy másik fejezetben láttuk. A háború után a pénz értéke annyira alázuhant, hogy a belső emberek fizetésük mellett éhen halhatnának. Ez szülte azt a mozgalmat, mely a kepefizetés rendszerét vissza akarja állítani az egész vonalon. Az eddigi rendszert, hogy a 12 kalangyán alóli terméssel bírók fél, a többel bírók egész kepét fizetnek, valamely igazságos és méltányos progresszív emelkedéssel lehetne és kellene megjavítani.

Az 1920. évi főtanács útasította az E. K. T.-ot, hogy az egyházközségi tisztviselők részére a létminimum biztosítása céljából, az adatok összegyűjtése alapján, készítsen javaslatot, hogy az egységes és méltányos fizetés már 1922-ben életbe léptethető legyen. Az E. K. T. már szept. 18-án intézkedett. Megállapította az alapfizetést, a rendes háborús segélyt a rendkívüli háborús segélyt (500—700—900 K), családi pótlékot és ruházati segélyt. Az eklézsiákat három osztályba sorozta: I. osztály Kolozsvár, Marosvásárhely, Brassó, Fogaras, Verespatak, Abrudbánya, Petrozsény. II. o. Torda, Torockó, Sepsiszentgyörgy, Torockószentgyörgy, Székelyudvarhely, Székelykeresztúr, Segesvár, Kolozs. III. o. A többi eklézsiák. A főtanács hosszas tárgyalás után elfogadta s a kántori fizetések rendezésére utasította az E. K. T.-ot. A püspök 1920. dec. 20-i körlevelében mondja: Gondoskodni kell a papságról, hogy tisztességesen megélhessenek, mert „ma az apostolok sem járhatnak mezitláb s oszlopszent sem kíván senki lenni“. Ha nem sikerül áldozatokkal a lelkészi és kántori fizetéseket rendezni, kénytelenek leszünk 2—3 egyházközséget összekötni s egy lelkész gondozása alá adni, esetleg a lelkészi és kántori állást egyesíteni, ami hátrány lesz egyházunkra is, a hívekre is.

A papság fizetésének a kérdése kissé megkönnyebbült, hogy az állam 1921 május 1-én a lelkészi fizetések kiegészítéseül 1920 jul. 1-től 1921 márc. 31-ig terjedő időre fizeték-kiegészítés, korpótlék, családi pótlék, drágasági és ruházati segély címen 611410 lei 63 banit utalványozott. Azóta, néha bizonyos késedelemmel, közben több ízben történt jelentékeny, 1936-ban a minimumra történt leszállításokkal, utalványozza. De az elemi és középiskolák s a tanítók és tanárok részére nem adott s ma sem ad segélyt. Hogy milyen volt a közpénztár helyzete, arra nézve csak egy adatot irok ide. 1921-re

a költségvetés szerint bevétel 1833336 K 90, kiadás 2458444 K 29 f., fedezetlen hiány 625107 K 39 f.

A magyar egyházak 1922-ben egyértelműleg kimondták, hogy híveiket minden lélek után fizetendő 30 lei egyházi adóval rójják meg. Ezt 1922 szeptember 17-én a délelőtti istentiszteleten kihirdették az összes templomokban. „A lét és nemlét kérdése előtt állunk. Vagy bebizonyítjuk életképességünket s akkor egyházunkat és intézményeit szent örökségként átadjuk utódainknak, vagy pedig hideg közönnyel éhetlenségünkről teszünk bizonyosságot s akkor vállaljuk érte a történelem ítéletét.” Mikor a főtanácson bejelentik az egyetemes egyházi adózást: „Hogy élni akarunk s ha szükséges, áldozatot hozni is készek vagyunk, annak lelkesítő jelét adta a főtanács az egyetemes egyházi adózás bejelentése pillanatában, mikor éreztük, hogy a történelem teremtő szelleme suhint végig a multnak nagyjaival díszített teremben. A nagyszámú résztvevők egy ember akaratával állottak fel s helyeselték a vezetőségnek az összes magyar egyházakkal megtett intézkedéseit... Kimondhatalan hálásak vagyunk mindennemű külső segítségért (az amerikaiak), de bizony nem azokban van a mi életünk, erőnk és fejlődésünk. Nekünk át kell látnunk, hogy önmagunkra vagyunk utalva s a magyar unitarizmusban is kell lenni annyi erőnek, hogy legalább önmagát fenntarthassa.” Most propagáló bizottságok alakultak. Központi megbízottak is küldettek ki pár esetben. Így Boros a torda-aranyosi körbe püspöki vizsgálatot tartani. Az E. K. T. ismételten felhívásokat küldött ki az egyházközségekhez. Nov. 1-ig befolyt 256622 lej, ezen felül megajánlottak 438090 lejt, 13 mm. búzát, 76 véka kukoricát, 129 véka búzát. Egyetemes egyházi adóba kérték beszámítani egyes eklézsiák az amerikai szeretetadományok részleteit, de azt az adományozók intenciói szerint nem lehetett. Azonban 112426 lejt maguk az eklézsiák visszaajánlottak a szeretetadományokból. A főjegyző fáradozásaira a keresztúri 131528, a tordai kör 120337 lejt ajánlott fel a közpénztár javára. Az 1910. évi népszámlálás szerint: 61919 lélek szerint à 30 lejt véve, 1923-ra előirányoztatott 1858470 lej. Befolyt 369048, megajánlva, de még nincs befizetve 438090. A befizetett és megajánlott összeg a költségvetési előirányzatnak 43'64%-a. Az eredmény, ha nem is kielégítő, de megnyugtató — mondja a főtanácsi bizottság, — mert mutatja, hogy híveink megértették az egyház roppant súlyos helyzetét. De nem ily megnyugtató a részletezésnél. A befizetés és megajánlás körök szerint % -ban: Kolozs-dobokai 6'11, aranyos-tordai 60'71, küküllői 45'37, marosi 45'98, keresztúri 46'95, udvarhelyi 23'95, felsőfehéri 3'11, háromszéki 51'05%. Ezt a várakozáson mélyen alul maradó eredményt a felsőfehéri és udvarhelyi körnél a propaganda hiányának lehet betudni. Ajánlja a propaganda továbbfolyta-

tását, központi biztosok kiküldését. A főtanács fájdalmas érzéssel értesül e két kör nagy részvéttelenségéről, melyek felekezeti iskolát nem tartanak fenn, mintha egyházunk sorsa nem is érdekelné, de nem adja fel reményét, hogy beállanak az egyház mentői közé.

Az 1924. évi főtanácson a püspök és E. K. T. jelentése e tekintetben nem egybehangzó. A püspök megnyitójában elismerését fejezi ki azon áldozatkészség felett, melyet híveink és eklézsiáink elrekvirált harangjaik helyrepótlásáért hoznak. De panaszosan kérdi, miért nem tudják ezt az áldozatkészséget más irányban is gyakorolni? Miért idegenkedünk az egyházi adó iránt és miért kevésbé fontosak felekezeti iskoláink, mint harangjaink? De az E. K. T. azt jelenti, hogy belső embereink derekasan nekiláttak a felvilágosítás és meggyőzés munkájának. „Híveink áldozatkészsége fokozódik s az egyetemes egyházi adó szükségességének megértése mindinkább a köztudatba megy“. A magyar egyházak vezetősége az egyetemes egyházi adózásra vonatkozó határozatot egyértelemmel hozta, de a végrehajtás körönként és vidékenként nem egyértelemmel történt. Voltak egyházközségek nálunk is, más felekezeteknél is, ahol az egyházi adót a lelkészek nem kérték, nem szorgalmazták és a hívek nem is fizették. Ezek a példák rossz hatással voltak a szomszéd községekre. Miért fizessünk mi, — mondották — hiszen ez meg ez az egyházközség sem fizet. És a végrehajtásra az áldozó lélek készségén kívül nem volt más eszköz. Így a kezdetben megnyugtató eredmény évről-évre mind kevesebb lett. A szükségletek, a kiadások azonban nem kevesbedtek. A vezetőség megpróbálta a személyenkénti adót leszállítani. A dolog így is nehezen ment. A rendszert meg kellett változtatni. Az 1927. évi főtanács az *egyházi tisztviselők progresszív adózását* mondta ki. „Azok az egyszerű munkások, akik eddig is minden világi élvezetről lemondtak, akik maguk is támogatásra szorulnának, hogy a bekövetkezett súlyos viszonyok között is az egyházat s annak intézményeit fenntarthassák, erejüket szinte túlhaladó feladatra vállalkoztak igazi unitárius lelkesedésből. Az egyszerű szolgától fel a püspöki méltóságig, minden alkalmazott progresszív arányban jövedelmének egy részét a köz oltárára helyezi Isten előtt kedves áldozatul“.¹⁸⁴ 1927 nov. 7-e nevezetes dátum lesz mindenha az unitárius egyház történetében. Ha eddig voltak is aggodalmaink — mondja a tudósító — a jövő iránt, most eloszlottak. És reméli, hogy az alkalmazottak e példáját a világiak is követni fogják. Ferencz József a főtanács ez ülésén belegsége miatt nem vett részt. De otthon, a betegágyán is, egyháza jövőjéért aggódott a lelke.

¹⁸⁴ K. M. 1927. 279—280.